

Üretime Dayalı Geçici Kır Yerleşmeleri: Tokat Bağ Evleri

Seda KALKAN

Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Tokat, Türkiye
seda.kalkan@gop.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8496-2781

Özlem SAĞIROĞLU DEMİRCİ

Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye
osagioglu@gazi.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6708-3208

ÖZET

Tarım ve hayvancılık, farklı iklim ve coğrafyalarda mevsimsel yerleşimi gerektirdiğinden Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde geçici yerleşim yerlerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu yerleşimlerin nüvelerini oluşturan konutlar ise genellikle işlevsellik ön plana alınarak en az efor ile en efektif çözümleri barındıracak şekilde yalın ve sadece gereksinimleri karşılayacak donanımına sahip olarak tasarlanmıştır. Bir kısmı kurulup tekrar toplanabilecek şekilde tasarlanan bu konutların Tokat'ta bağcılık için kullanılmak üzere tasarlanan örneklerinde ise gereksinimlerin yanı sıra her türlü konforun düşünüldüğü görülmektedir. Bu özellikleri ile benzerlerinden ayrılan bu yapılar ahşap karkas arası kerpiç dolgu ve yığma taş kullanılarak oluşturulmuş olup; belirli bir tarım ürününe yönelik kapsamlı tasarımları sebebi ile dünyadaki örnekler arasında da kendilerine yer bulmaktadırlar. Bu çalışmada günümüzde oldukça azalmış durumda bulunan üzün tarımı ve geçmişten gelen bağ kültürünün Tokat kırsalındaki önemli öğelerinden biri olan bağ evleri konu edinilmektedir. Çalışmanın amacı mimari özellikleri ile benzerlerinden ayrılan bu yapıların belgelenip koruma stratejileri geliştirilerek sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Bu kapsamda 2020-2021 yılları arasında röleve ve dijital fotoğraflama yöntemi kullanılarak yapılan saha çalışmasındaki veriler doğrultusunda yapıların bağlar ile ilişkisi parsel bazlı tanımlanmış; mekânsal özellikleri, yapım teknikleri ve malzemeleri açısından benzerleri ile karşılaştırılması yapılmış; elde edilen veriler kırsal kültürün kaybolan bileşenlerinden birini oluşturan bu yapıların belgelenmesi ve gelecek nesillere aktarımı kapsamında örneklendirilerek sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Tokat, kırsal mimarlık, geçici yerleşimler, bağ yerleşmeleri, bağcılık kültürü

ABSTRACT

Since agriculture and animal husbandry require seasonal settlement in different climates and geographies, it has led to the formation of temporary settlements in various regions of Anatolia. The residences, which form the core of these settlements, are generally designed with functionality in the foreground, to accommodate the most effective solutions with the least effort, and to be equipped with only the equipment to meet the requirements. In the examples of these houses, some of which are designed to be built and reassembled, designed to be used for viticulture in Tokat, it is seen that all kinds of comfort are considered as well as requirements. These structures, which differ from their counterparts with these features, were created by using adobe filling and masonry stone between the wooden carcasses; they also find a place among the examples in the world due to their comprehensive designs for a specific agricultural product. In this study, vineyards, which are one of the important elements of grape cultivation and the vineyard culture from the past, in the rural area of Tokat are discussed. The aim of the study is to document these structures, which differ from their counterparts with their architectural features, and to ensure their sustainability by developing conservation strategies. In this context, the relationship between the buildings and the vineyards was defined on a parcel

basis, in line with the data from the field study conducted between the years 2020-2021 using the survey and digital photography method; compared with similar ones in terms of spatial characteristics, construction techniques and materials; The data obtained are presented by exemplary within the scope of documenting and transferring these structures, which constitute one of the lost components of rural culture, to future generations.

Keywords: Tokat, rural architecture, vineyard settlements, viticulture

GİRİŞ

İnsanların yaşam faaliyetlerini devam ettirmek amacıyla oluşturulan yerleşmeler "bir barınma ve ekonomik faaliyetlerde bulunma bölgesi" (Doğanay, 1997), "Barınmak ya da belirli bir faaliyeti sürdürmek amacıyla bir saha üzerinde inşa edilmiş bir veya birden fazla konuttan oluşan ünitelere denir" (Özçağlar, 1997) şekillerinde tanımlanmaktadır. İzbırak (1992) yerleşmeyi "içinde oturlan yerler (çardak, çadır, kulübe, ev, büyük evler)" olarak tanımlamıştır (İzbırak, 1992).

Doğada öncelikli olarak hayati varlığını güvence altına alan insanlar, sonrasında içerisinde buldukları çevreyi düzenleme gereksinimi duymuşlar ve kendilerine yaşama alanları yaratmışlardır. Halk tarafından yapılan mimarlık olarak tanımlanan kırsal mimari; iklim, yeryüzü şekilleri, yakın çevredeki malzemeler ve yaşam kültüründen oluşan belli bir yöreye özgü mimarlıktır. Kırsal yapılar ve yerleşmeler, insanla doğa arasındaki etkileşimin benzersiz örnekleridir. Halk mimarlığı ya da kırsal mimarlık, bir tasarım metodolojisine bağlı, eğitilmiş profesyonel mimarlar tarafından değil, gündelik yaşamın içinden gelen yapı ustaları tarafından inşa edilen yapıları ifade eder (Sözen, 2012). Türkiye'de kır yerleşmeleri devamlı yerleşmeler ve geçici yerleşmeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Geçici yerleşmelerin ortaya çıkmasının temel nedeni ekonomik faaliyetler olmuştur. Tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerini kolaylaştırmak amacıyla yerleşilen bölgelerde periyodik işlerin takibini yapmak, hayvanlara barınak yapmak ve işlerin takibini yapanların barınma ihtiyacını karşılamak yerleşmelere mesken yapma zorunluluğu doğurmuştur.

Anadolu'da yerleşik hayatla birlikte tarım kültürünün, yabancı bir çeşit buğdayın yetiştirilmesi ile başladığı bilinmektedir (Enver & Esgici, 2015). Sonrasında ise başta arpa olmak üzere pek çok besin grubundan bitkinin bilinçli olarak yetiştirilmesi söz konusudur. Üzümün ve dolayısı ile şarabın insanlık tarihinin başlangıcından beri bilinen bir bitki olduğu, bu ürünün yetiştirilmesine yönelik özelleşen yerleşimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Üzümün yetiştirildiği yer olan bağların etrafında gelişen yaşam ve kültür, bu kültüre özgü, işlevsel, geçici ikametgâhlar olan barınakların, "bağ evlerinin" oluşmasını da sağlamıştır. Girgin (1991) bu konutları; "Bağ evleri; çok çeşitli parsel boyutlarındaki bağ arsalarının en uygun yerinde kurulmuş, üzümün olgunlaştığı ve kurutulduğu zaman dilimlerinde yerleşilen, köylere uzak geçici oturlan ve tekil inşa edilmiş yerleşmelerdir" şeklinde tanımlamaktadır (Girgin, 1991).

Belirli bir tarımsal ürünün yetiştiriciliği üzerine özelleşen yerleşimler, tüm dünyada mevcuttur. Bu açıdan üzüm, ürüne yönelik kurgulanan yerleşimlerde önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda İtalya'nın Anticoli Corrado beldesi ("The Secret of Santa Vittoria" (1969) filmi: (Url-1, 1996)), Amerika'nın Kalifornia eyaletinde belirli bölgeler ("The Parent Trap" (1998) filmi: (Url-2, 1998), "The Vineyard" (1989) filmi: (Url-3, 1989), "Sideways" (2004) filmi: (Url-4, 2004)), Batı Kanada'nın British Columbia eyaleti ("Raise a Glass to Love" (2021) filmi: (Url-5, 2021)) ile Ontario eyaleti (Holland vd., 2014), Fransa (Okech, 2016), Güney Afrika (Bruwer, 2003), İspanya'nın Aragon eyaleti (Marzo-Navarro & Pedraja-Iglesias, 2009) bu yerleşimler arasında sayılabilir.

Belirli bir tarımsal ürünün yetiştiriciliği üzerine özelleşen Türkiye'deki yerleşmeler ise bölgelerin özellikleri doğrultusunda farklı yöresel adlarla anılmaktadır. Bunlardan Tosya çevresinde "Gümele" (Gökgöz & Ertürk Bölükbaşı, 2019), Safranbolu çevresinde "İn/Cerpe" (Özdemir vd., 2011), Eski Gediz Kasabası çevresinde "Güme" (Özav, 1995),

Eğirdir Gölü güneyinde "Kelif" (Yılmaz, 2003), Kayseri çevresinde "Alaçık" (İmamoğlu, 2001), Nevşehir çevresinde "Elevcik" (İncesakal, 1996), Güneydoğu Anadolu çevresinde "Hollik" (Elibüyük & Güzel, 2003) literatürde bahsi geçen isimlerdendir.

Kır meskenleri buldukları bölgenin coğrafi, kültürel, psikolojik ve ekonomik özelliklerini barındırmaktadır. İhtiyaçlar doğrultusunda inşa edilen geçici kır yerleşmeleri yılın belirli zamanlarında genellikle hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilmesi amacıyla dönemsel kullanılan ya da belli dönemlerde kurulu belirli mevsimlerde kaldırılan meskenlerden oluşmaktadır. Türkiye'nin hemen her bölgesinde bu tür geçici konaklama yapısına rastlamak mümkündür.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde barajların kurulması ve sulama imkanının artması sonucunda pamuk tarımı yaygınlaşmış ve pamuk tarlalarının kenarlarına yörede "Hollik" diye adlandırılan geçici konaklama yapıları kurulmuştur (Elibüyük & Güzel, 2003). Mart ayı ortasından başlanarak Ekim ayı sonuna kadar ikamet edilen bu yapılar; pamuk tarımı ile birlikte bölgede yetişen sebzeçilik faaliyetleri ve az da olsa hayvancılık faaliyetleri sırasında da kullanılmaktadır. Hollikler tipolojik bir plana sahip olmamakla birlikte genellikle tek katlı, tek odalı ve ihtiyaçlar doğrultusunda eklentiye sahip yapılardır. Yörede ilk yapılan Hollikler kerpiçten inşa edilmiş olup bazalt, ahşap ve sazlık kullanılarak yapılmış Holliklere de rastlanılmaktadır.

Hollik genellikle bir oda ve ihtiyaç doğrultusundaki eklentilerden oluşmakta ve bu tek oda oturma ve yatak odası işlevini üstlenmektedir. Genellikle 3x5 metre ebatların ve 2,5 metre yüksekliğindeki bu odanın kerpiç duvarlarında bazı delikler bırakılmıştır. Bu delikler yazın içerdeki hava sirkülasyonunu sağlayarak serinlik getirirken kışın çamurla kapatılmaktadır. Oda içinde yatak olarak kullanılan demirden yapılmış donatı elemanları bulunmaktadır. Holliklerde çatı düz dam şeklinde olup çatıyı oluşturan ahşap merteklerin üzeri çevreden temin edilen saz ve kamışlarla kapatılmıştır. Duvarlar da içerden ve dışardan çamur harçla sıvalıdır (Şekil 1a,b).

Hollik öncelikle, ailenin gün içinde soğuktan ve sıcaktan korunabileceği, güvenli olarak içinde geceyi geçireceği, gündüz ise yemek yapıp yiyebileceği, dinlenebileceği ve yatakların konulacağı şekilde düzenlenilir. Diğer taraftan aile fertlerinin sayısına göre de büyüklüğü değişebilen bir özelliğe sahip olacak şekilde Hollikler yapılabilir. Örneğin Hollik sahibinin oğlunun evlenmesiyle artan kişi ve işçi sayısına bağlı olarak oda sayısı artmaktadır. Bu eklenti odalardan birinde yufka ekmeğinin yapıldığı ocak ve ocağın yanında duş yeri bulunmaktadır. Tuvalet ise bazı Holliklerde yapıdan bağımsız bir yerde bulunurken bazı Holliklerde ise tuvalet eklentisine rastlanılmamaktadır.

Sinop – Kastamonu yöresinde yılın belli zamanlarında kullanılan geçici konaklama yapıları yörede "Gelik" diye adlandırılmaktadır (Yılmaz, 1998). Geliklerin başlıca yapılış amacı köyden uzak tarlalarda yetiştirilen mısır ve buğdayın hasat zamanının yaklaşmasıyla birlikte ormandan gelen zararlı hayvanların tehdidine karşı korumaktır.

Gelik adı verilen kulübeler yerden 0,5-1 metre yükseltilecek ahşap direklerden inşa edilmiş küçük bir odadan ibarettir (Yılmaz, 1998). Yapının duvar, tavan ve taban malzemelerinin hepsi ahşaptan inşa edilmiştir. Genellikle tek girişi olan Gelikin dört cepheye bakan pencerelerinden tarlanın gözetimi yapılmaktadır (Şekil 1c,d). Çok eski örneklerinde pencerelerde cam bulunmazken günümüze yakın tarihli olanlarda cama rastlanılmaktadır. Geliklerde genellikle tuvalet vb. eklentiler bulunmamaktadır. Buna karşın donatı elemanı olarak hasırdan yapılmış yatak ve minderler yer almaktadır.

Biga Yarımadası'nda ormancılık dışında ekonomik gelir alanlarının yetersiz olması nedeniyle ormancılık faaliyetlerini mümkün olduğunca uzun süre yapabilmek amacıyla inşa edilen geçici konaklama yapılarına yörede "Yatak" adı verilmektedir (Özözen Kahraman, 2007). Bu yapılar iş süresince kullanılıp işin bitiminde yeniden kullanılmak amacıyla sökülmemektedir. Evlerin yapım malzemesi ahşap olup üzeri ağaç dalları ile

kapatılmaktadır. Genellikle tek ya da iki odadan oluşan Yataklarda banyo bulunurken tuvalet yapıdan bağımsız olarak inşa edilmiştir. Sedir, raf gibi mekânsal donatı elemanları da ahşaptan yapılmıştır. Yapılar kalıcı yerleşim bölgesine uzakta ve orman içinde olduğu için genellikle toplu şekilde kurulumlar (Şekil 1e,f).

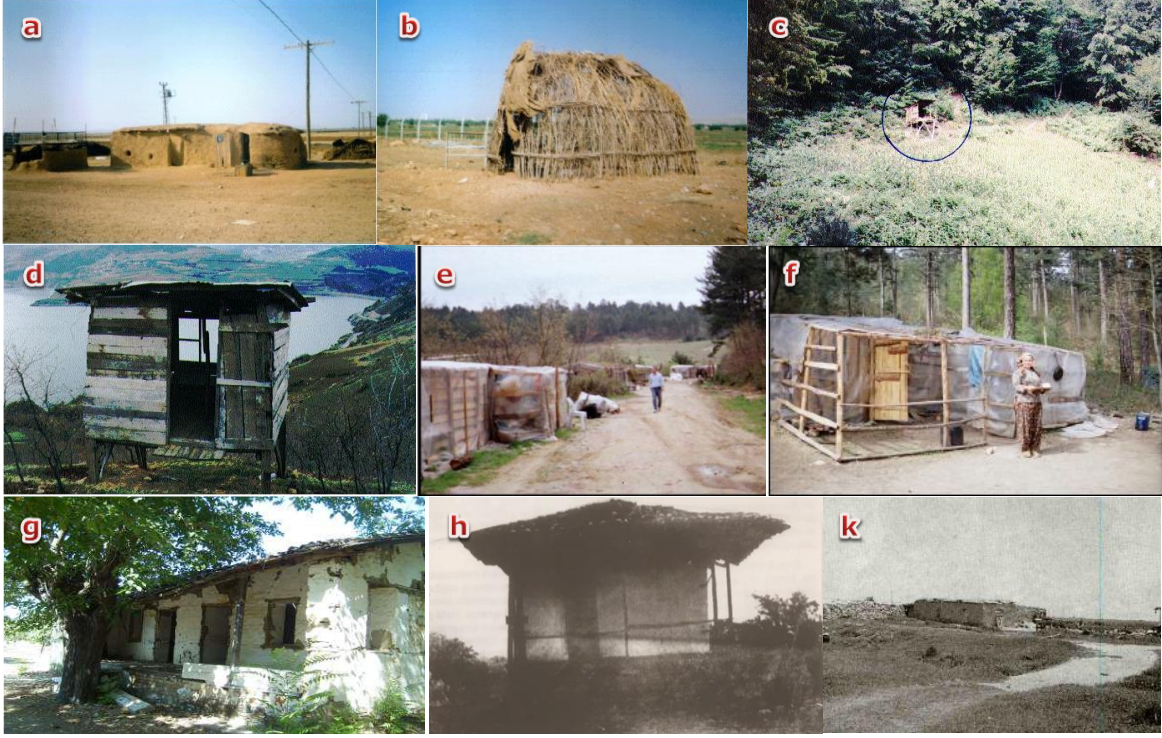
Aydın iline bağlı ilçe yerleşmesi olan Germencik'in tarıma dayalı ekonomisinde incir önemli bir yer tutmaktadır. Bölgede incir hasadı diğer tarım ürünlerine kıyasla daha uzun sürede yapıldığı için yöresel olarak "İncir Damı" diye adlandırılan barınaklar ortaya çıkmıştır (Kadioğlu, 2013). Daimi meskenlere yakın olan tarım arazilerine yapılan damlar günü birlik ihtiyacı karşılarken; daha uzaktaki arazilere yapılanlar gidiş dönüş sırasındaki zamandan tasarruf etmek amacıyla yapılmıştır. İncirin olgunlaşma döneminde gözetlenmesi, hasat döneminde işçilerin konaklaması, zirai araç gereçlerin depolanması ve incirin kurutulup ayıklanması gibi birbirini takip eden işler Dam meskenlerinin yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Yörede ilk yapılan Dam meskenleri kamış ve ağaç kütüklerinden olumsuz hava şartlarına 1-2 yıl dayanabilecek nitelikte yapılırken daha gelişmişleri taş, kerpiç ve ahşap malzemeden yapılmıştır. Tek katlı olarak bir ya da iki odadan oluşan Dam meskenleri yerden 30-40 cm su basman kotuyla yükseltilmiştir. Girişte yarı açık ocaklı bir hayat bulunur ve odalara geçiş buradan sağlanır. İki odalı Dam meskenlerinde odalardan biri yatak odası diğeri ise mutfak işlevini üstlenir. İki katlı Dam meskenlerinde odalara giriş incirlerin kurutulduğu balkondan sağlanmaktadır. Ahşap pencereler genellikle camsızdır. Taştan yapılmış Dam meskenlerinin duvarları 40-50 cm kalınlıkta olup kerpiç harçla sıvanarak kireç badana yapılmıştır (Şekil 1g). Meskenlerde tuvalet ve banyo gibi ıslak hacim yer almamaktadır.

Özey (1991) çalışmasında Aydın ili Bozdoğan çevresindeki yaz aylarında incir hasadı için yapılmış geçici yerleşmelere yörede "Bahçe evi" denildiğinden bahsetmiştir (Özey, 1991). İncir mahsulü hasat boyunca sabah ve akşam devamlı toplanması gerektiği için bahçelere mesken yapma zorunluluğu doğmuştur. Geçici yerleşmelere Ağustos ayıyla birlikte başlayan göç hareketi incir tarımı yapıldığı sürece içinde devam ederken Ekim ayından itibaren tersine göç hareketi ile kalıcı yerleşmelere dönüşmektedir. Yöredeki Bahçe evleri tek veya iki katlı olarak taş, kerpiç ve ahşaptan inşa edilmiştir. Mesken duvarları çamur harçla sıvanmış, üzeri kireç badanalıdır (Şekil 1h). Tek katlılar ocak ve basit bir yüklüğü bulunan tek odadan oluşan kulübe tarzı meskenlerdir. İki katlı meskenlerde alt kat genelde ya depo ya da göçerken yanlarında getirilen hayvanlar için ayrılmıştır. Yaşam alanı olan üst kat ise içinde ocak ve yüklüğü bulunan bir oda ile hayat adı verilen yarı açık bir balkondan oluşmaktadır. Meskenlerde pencereler camsız ve kepenkle kapatılmıştır. Meskenlerde banyo bulunmamakta, tuvalet ise yapıdan bağımsızdır. Karabük Safranbolu çevresindeki bahçe evlerine ise "Sayvan/Alak" denilmektedir (Özdemir vd., 2011).

Öngör (1960) Çanakkale İmroz çevresinde buğdayın ekim, çapa, hasat ve harman işleri ile zeytin toplama işlerinin takibi için kalıcı yerleşmelerin dışında yörede "Dam" diye adlandırılan geçici yerleşmelerin bulunduğu bahsetmiştir (Öngör, 1960). Yerleşmedeki evler basit bir kulübeden ziyade genellikle taş malzemeden inşa edilmiş, iki odalı ve yaz ayı boyunca ailenin yaşam faaliyetlerini geçirmesini sağlayacak niteliktedir.

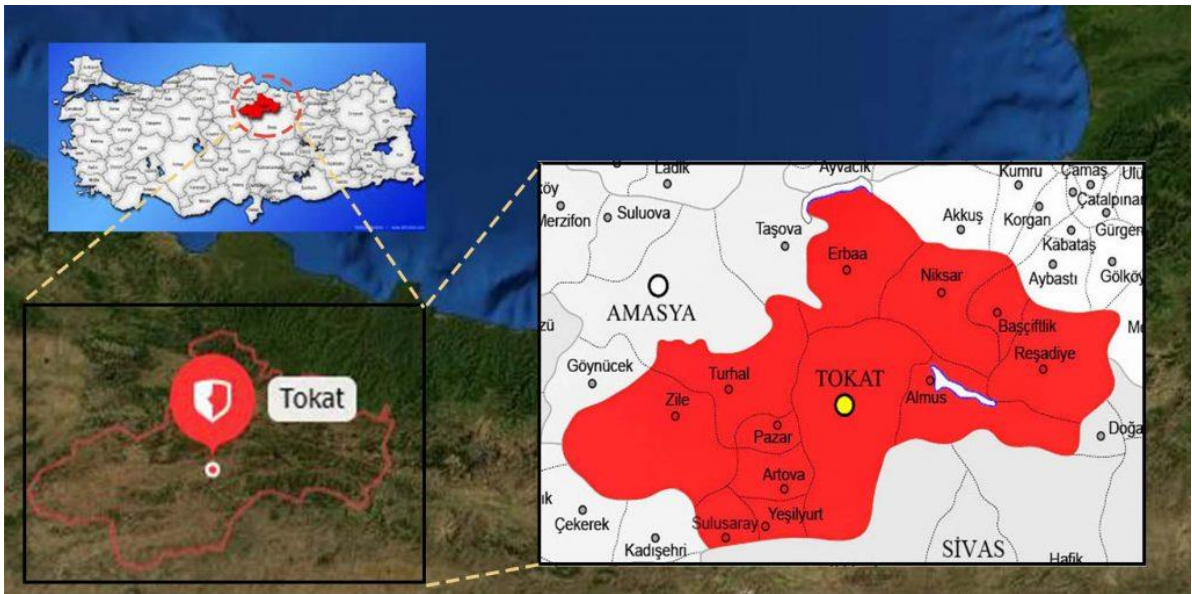
Konya ovası çevresinde ekinlik ev olarak nitelendirilen ve yörede "Tol" diye adlandırılan geçici konaklama meskenleri tahıl tarımı doğrultusunda ortaya çıkmıştır (Kitapçioğlu Gümüštepe, 1994). Tarlası köye uzak olan köylü ekim ve hasat zamanlarında kullanmak üzere Tol denilen meskenleri inşa etmiştir. Bölgede tek odalı basit nitelikte Tol meskenleri bulunduğu gibi ailenin asıl kullanım alanı ve eklentilerini içeren üç dört odalı mesken tipleri de bulunmaktadır (Şekil 1k).

Şekil 1. Hollik meskenleri (a,b) (Elibüyük & Güzel, 2003), Gelik meskenleri (c,d) (Yılmaz, 1998), Yatak meskenleri (e,f) (Özözen Kahraman, 2007), İncir Damı (g) (Kadioğlu, 2013), Bahçe evi (h) (Özey, 1991), Tol meskenleri (k) (Kitapçioğlu Gümüştepe, 1994).

TOKAT BAĞ YERLEŞMELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Tokat ili, Orta Karadeniz sahil kesimiyle İç Anadolu arasında önemli bir geçit yeri olup Yeşilirmak havzasında yer almaktadır. Kuzeyinde Samsun, güneyinde Sivas, doğusunda Ordu ve Yozgat, batısında ise Amasya illeri bulunmaktadır. Almus, Artova, Erbaa, Niksar, Reşadiye, Sulusaray, Turhal, Zile ve Merkez olmak üzere dokuz ilçeden oluşmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Tokat ilinin topografik durumu ve ilçeleri (Url-6)

Tokat şehri Karadeniz'e paralel uzanan yüksek dağların yakınlarından akan ırmakların birbirine yaklaştıkları yerde kurulduğundan çok sayıda ova ve yayla yerleşmelerine sahiptir. İklimi ise Karadeniz ile İç Anadolu arasında ılıman iklim özelliği göstermektedir. Topografik ve iklimsel özelliklerinin elverişli olması şehrin birçok yerinde bağcılık faaliyetlerinin yapılmasına olanak tanımıştır. Günlük ortalama sıcaklık değerleri ve yıllık güneşlenme günü de yeterli olduğundan üzüm yetiştirilmesi için Anadolu'daki elverişli bölgelerden birini oluşturmaktadır. Tokat bağlarında yetiştirilen üzümler arasında meşhur Kazova üzümü, kuş üzümü, alesüt üzümü, çavuş üzümü, asmalık üzüm ile beyaz şarap yapımında kullanılan narince üzümü bulunmaktadır.

Tokat ilinin ekonomisi verimli ovaların bulunması sebebiyle büyük oranda tarıma dayanmaktadır (Url-7). Selçuklular zamanında Anadolu'nun 6. büyük kenti olan Tokat'ta ekonomi ve ticaret gelişmiş, doğu batı yönündeki büyük ticaret kervanlarının konakladığı hanlar, kervansaraylar, düzenli yol ve köprüler inşa edilmiştir. 12. yy. Haçlı ve Bizans ordularını 1243 yılından itibaren de Moğol baskısında olmasına rağmen İlhanlı egemenliği sonuna kadar gelişmelerini sürdürmüştür. 14. yüzyıl sonunda Osmanlı egemenliğine giren Tokat, yükselme döneminde tarım ve sanayi merkezlerinden biri olmuştur. Evliya Çelebi'nin uzun uzun anlattığı bağ bahçe ve ovaları Osmanlı ordularının konaklama ve gıda ambarı olmuş, bakırcılık, ipekçilik, pamuklu dokuma ile çeşitli sanayi ve el sanatları gelişmiş, iş hanları ve çarşıları Bağdat, Bursa ve Halep'tekilerle yarışır olmuştur (Anonim, 2019). Geçen asırlarda Türkiye'nin sanat ve ticaret bakımından en başta gelen şehirleri arasında yer alan Tokat, büyük sanayinin doğmasından sonra, bu vasıflarını geniş ölçüde kaybetmiştir (Gökbilgin, 1979). Bununla birlikte şehir, verimli arazilerinde yetiştirilen tarım ürünleri ile bağcılık faaliyetleri bakımından Türkiye ekonomisinde hala önemli yer tutmaktadır.

Çalışmaya konu olan bağ yerleşmeleri Tokat ilinin Zile ilçesi ile Merkez ilçesine bağlı bulunmaktadır. Eskiden beri önemini koruyan Zile'deki bağ yerleşmeleri Zile merkezine 1 ila 3 km arasında değişen uzaklıklarda yer alır. Zile merkeze yakınlığı sebebi ile yerli halk bağ yerleşmelerine günün her saatinde rahatlıkla ulaşabilmektedir. Çalışmaya konu olan Zile bağ yerleşmeleri ilçenin kuzeyinde yer alan Zincirli Süfla Mahallesi sınırlarında bulunmaktadır (Şekil 3).

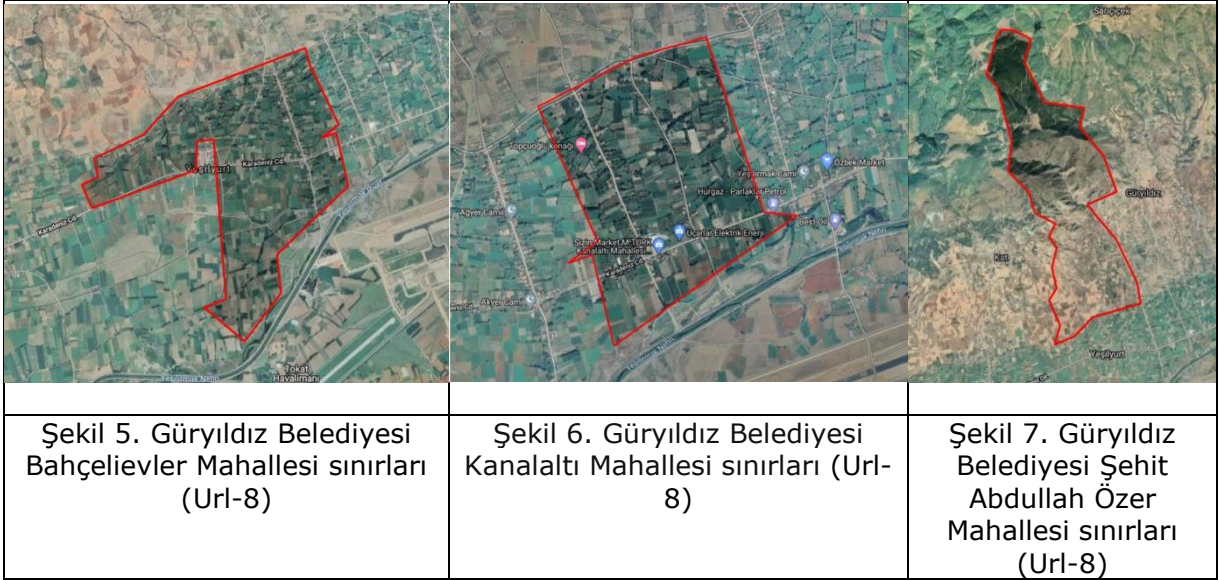
Şekil 3. Zile Zincirli Süfla Mahallesi ve bağ yerleşmeleri (Url-8)

Tokat'ın Merkez ilçesine bağlı bulunan bağ yerleşmeleri ise Merkez ile Turhal ilçesi arasında yer alan Kazova Bölgesi'nde, Merkez ilçesine bağlı olan Güryıldız Belediyesi yerleşim alanı içerisinde bulunmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Tokat – Turhal arasındaki Kazova bölgesi (Url-8)

1940'lı yıllarda tarla olarak kullanılan bölgedeki bağlar, belediyenin yaklaşık 3 km Güneyinde yer alır. Bahar aylarında çiftçilik faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte tarlalara gidip geliş yapan yöre halkı zamandan tasarruf amaçlı tarlalarının uygun bir köşesine mesken inşa etmişlerdir. Başlangıçta geçici kullanılan bu meskenler bağbozumuyla sonra köye taşınma eyleminin zamanla terk edilmesiyle kalıcı yerleşim halini almış ve bağlar bölgesi Güryıldız Belediyesi'ne bağlı mahalleleri oluşturmuştur. Çalışma alanı kapsamındaki bağ yerleşmeleri ise Bahçelievler Mahallesi, Kanalaltı Mahallesi ve Şehit Abdullah Özer Mahallesi'nde yer almaktadır (Şekil 5-7).

TOKAT BAĞ EVLERİNİN AYIRICI ÖZELLİKLERİ

Türkiye'nin coğrafi yapısı ve iklim özelliklerinin uygun olması sebebi ile her bölgesinde bağcılık faaliyetlerine rastlanmaktadır. Bağcılık faaliyetleri akabinde ortaya çıkan yerleşmelerdeki evler daha önce de bahsedildiği gibi "Güme", "Gümele", "İn", "Cerpe", "Kelif", "Alaçık", "Elevcik" gibi çeşitli isimlerle adlandırılmıştır. Tokat bağ evleri de "Gümele" ve "Alaçık" olarak adlandırılmaktadır. Gümele; basit bir şekilde inşa edilmiş avcı ya da bağ bahçe kulübesine halk dilinde verilen isimdir (Demiray, 1982). Alaçık ise üzeri dal veya hasırla örülen çoban evi ile tarla, bostan ve bağ kulübesine verilen ada denir (Url-9). Fakat Tokat'taki bağ evleri Gümele ve Alaçık tanımından farklı yapısal ve mekânsal özellikler taşımaktadır.

Geleneksel Tokat bağ evleri tek ya da iki katlı olarak taş, ahşap ve kerpiç malzemeden

inşa edilmiştir. Kare ya da kareye yakın dikdörtgen taban oturumunda, yığma taş temeller üzerine inşa edilen evlerin zemin kat duvarları yığma kerpiç veya ahşap çatkı arası kerpiç dolgu sistemde yapılmıştır. Birinci kat duvarlarının yapım sisteminde ise ahşap çatkı arası kerpiç dolgu tekniği kullanılmıştır (Şekil 8). Duvarların iç ve dış yüzeyleri çamur harç ile sıvanmış olup harç üzerinde yer yer kireç badanaya rastlanmıştır. Yapım teknik ve malzemeleri açısından geleneksel Tokat evleri ile benzerlik göstermektedir.

Şekil 8. Tokat bağ evleri

Tokat kırsalındaki bağ evleri her katta tek ya da en fazla üç odadan oluşan geleneksel Tokat evlerine oranla küçük ölçekli yapılardır. Bağ tarımına yönelik inşa edilmiş bu evlerin zemin katları yöresel olarak "iş evi" diye adlandırılmaktadır. Bunun sebebi zemin katlarda bağın günlük işlerinin yapılması ve kışlık yiyecek hazırlanmasıdır. Bu iş evlerinde genellikle yemeklerin pişirildiği bir ocak bulunabildiği gibi hiçbir donatı elemanı bulunmayabilir. İş evleri aynı zamanda zirai araç gereçlerin depolandığı mekanlardır (Şekil 9a). Bağa besledikleri hayvanlarla göçen ailelerin bazıları evlerinin zemin katlarını ahır olarak kullanmış bazıları da iş evinin yanına ayrıca bir ahır yapmıştır. Ahır olarak kullanılan zemin katlarda hayvanların yeminin konulduğu yöresel olarak "petni" diye adlandırılan yemlikler bulunmaktadır (Şekil 9b).

Şekil 9. Zemin kat iş evi olarak kullanılan bağ evi (a), zemin kat ahır olarak kullanılan bağ evi (b)

Oda ve bir balkondan oluşan birinci katlar ise yaşam alanı olarak değerlendirilebilir. Bu kata zemin katı üst kata bağlayan ahşap bir merdivenle ulaşılır. Ahşap korkuluklu balkon hem yaz gecelerinde sayfiyelik olarak kullanılır hem bağıın gözetimini sağlar hem de kışlık yiyeceklerin kurutulduğu mekandır. Üst kat odalara geçiş genellikle bu balkondan yapıldığı için dış sofalı plan tipi hakimdir. Fakat yerleşimde sofasız bağ evleri de mevcuttur. Geleneksel Tokat evlerine kıyasla daha sade oda düzenine sahip olması bağ evlerinin sadece üretime yönelik inşa edilmiş, geçici konaklama yapıları olmasından kaynaklıdır.

İş evi ve odalarda bulunan, genellikle yemek pişirmek için kullanılan ocaklar; taş, tuğla ve kerpiç malzeme ile inşa edilmiştir. Ocak kısımları genellikle taş malzeme ile yapılmış ve yüzeyleri çamur harçla sıvanmış olup genellikle kireç badanalıdır. Bazı ocakların duvarında küçük nişler yer alır (Şekil 10a). Nişler; çıra, kibrit gibi yakacak malzemeleri depolamak amacıyla kullanılmaktadır. Ocaklarda duman tahliyesi bacalı ve bacasız şekilde yapılmıştır (Şekil 10a,b,c). Özellikle Kazova bölgesindeki bağ yerleşmelerinde kış aylarında da mesken olarak kullanılan bağ evlerindeki ocakların bacalarına soba borusu için de bir delik açılarak tek bir baca ile duman tahliyesi sağlanmıştır (Şekil 10c).

Şekil 10. Tuğla ocak ve nişleri (a),
bacasız kerpiç ocak (b), duman tahliyesi tek baca ile sağlanan ocak (c)

Tokat bağ evlerinde eşya kavramı geleneksel Türk evi oda biçimi ile benzerlik göstermekte fakat daha sadedir. Oturmak, dinlemek eylemlerini gerçekleştirmek amacıyla inşa edilen sedirlere genellikle oda ve balkonlarda rastlanmaktadır. Ahşap konstrüksiyon ile yapılmış olan sedirler, 50 – 60 cm yükseklikte, 5/10 cm ölçülerinde dikmelerle taşınmaktadır. Bu dikmeler genellikle 50 – 150 cm genişliğinde değişen oturma alanını oluşturan yatay düzlemdeki dikmelere sabitlenmiştir. Yataydaki dikmelerin üzeri ise kaplama tahtası ile kaplanarak kullanıma hazır hale getirilmiştir (Şekil 11a). Bununla birlikte nadir de olsa tuğla şeklindeki kerpiçlerin üst üste dizilerek yığma sistemle yapılmış sedir örneğine de rastlanmıştır (Şekil 11b).

Şekil 11. Tokat bağ evlerinde ahşap sedir (a), kerpiç sedir (b)

Evlerde tuvalet ve banyo ihtiyacını karşılamak için ayrıca bir mekan bulunmamaktadır. Sahiplerinden edinilen bilgilere göre tuvalet evin dışında bağıın uygun bir köşesine konumlandırılmış fakat günümüze ulaşan bir örneği bulunmamaktadır. Zile'de olduğu gibi merkeze daha yakın evlerde banyo için özel bir donatı elemanı bulunmamasına karşın Kazova gibi kalıcı yerleşimlere daha uzak evlerde banyo işlevini üstlenen mekânsal donatı elemanları mevcuttur. Bu elemanlara yörede "çağ" adı verilmiştir (Şekil 12a,b,c). Çağlar genellikle odanın bir köşesine beton malzemeden yapılmış yaklaşık 1 m²'lik alanı kapsamaktadır. Çağın iki kenarı oda duvarlarına yaslanmış olup diğer kenarlar açıkta ve dikdörtgen ya da kavisli şeklindedir. Beton suyun rahatlıkla akacağı eğimde yapıp duvarın dibinden bir gider ile su yapı içinden tahliye edilmiştir. Bunun yanı sıra çağın tekne şeklinde yapıldığı örnek de görülmektedir (Şekil 12d). Burada çağ banyo işlevinin dışına çıkıp çeşitli araç gereçlerin, mutfak eşyalarının yıkandığı bölüm olmaktadır. Bu tür çağlar genellikle iş evlerinde ve balkonlarda yer almaktadır.

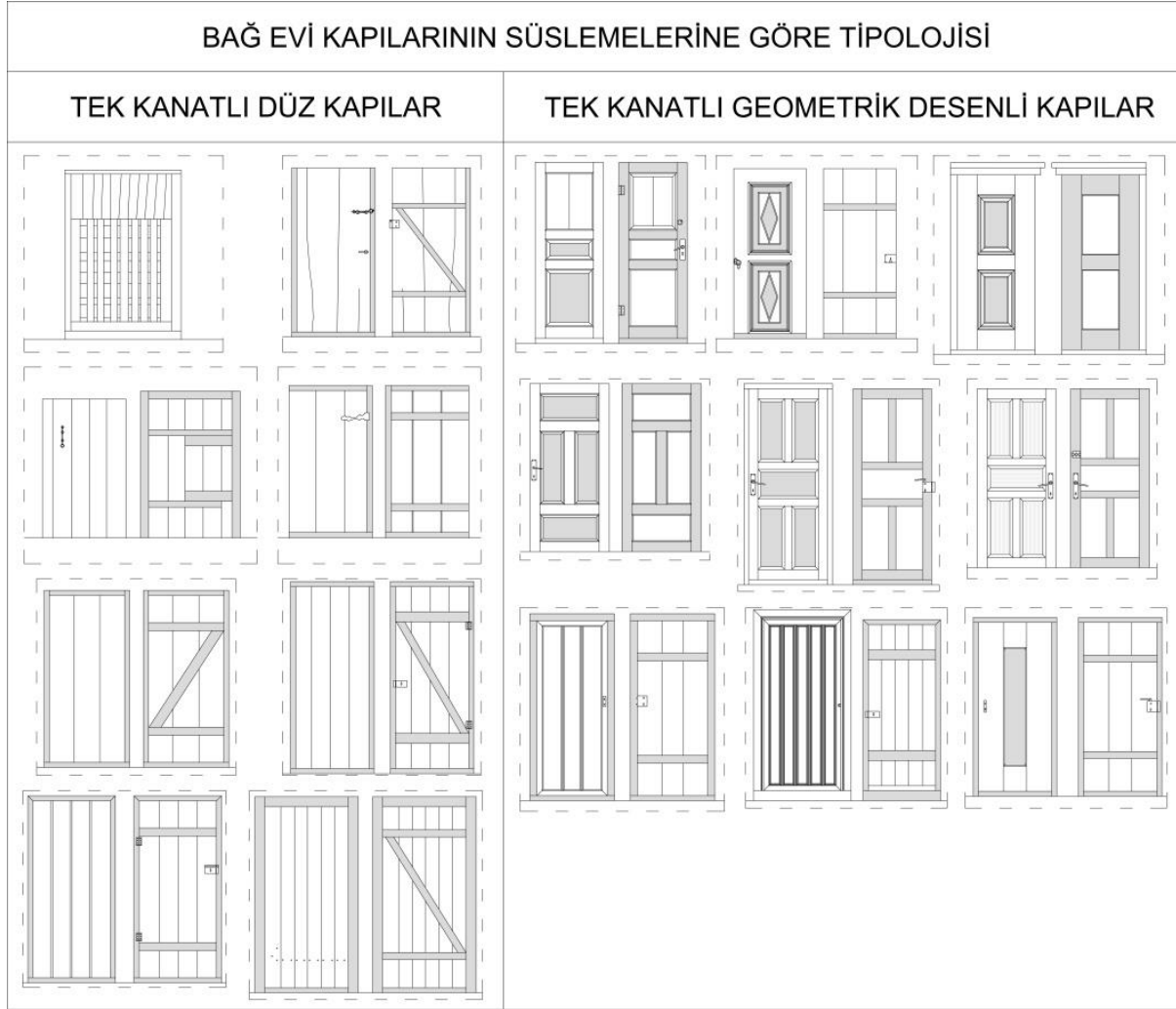

Şekil 12. Bağı evlerinde ıslak hacim, oda içinde çağ (a), balkon ve iş evinde çağ (b,c), tekne şeklinde çağ (c)

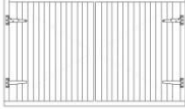

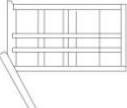

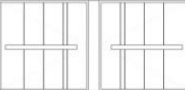

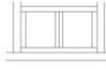

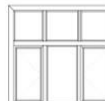
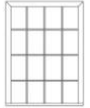

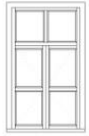
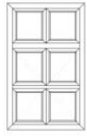
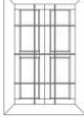

Bağı evlerinin kapı ve pencereleri ahşap malzemeden yapılmıştır. Kapılar ahşap kasalı, tek ya da çift kanatlı, düz veya geometrik desenli olarak farklılaşmaktadır. Pencereleri ise camsız ve ahşap kepenk ile kapatılmış oldukça sadedir. Kapı ve pencere özelliklerinin de geleneksel Tokat evleriyle farklılaşmasının temel sebebi bağı evlerinin yaz aylarında kullanılan geçici konaklama yapıları olmasından kaynaklıdır. Bunun yanı sıra özellikle Kazova'daki bağı evlerinde bölgenin zamanla kalıcı yerleşime dönüşmesine bağılı olarak camlı pencerelere de rastlanmaktadır. Pencereler arasında sabit bir oran olmaksızın kullanıcı isteklerine göre değişen boyutlardadır. Bazılarında içerden veya dışardan düz demir korkulukla korunduğu görülmektedir.

Şekil 13. Bağ evlerinde ahşap kapı ve ahşap kepenk

Şekil 14. Tokat bağ evlerinde ahşap kapılar

BAĞ EVLERİNDE PENCERE TİPOLOJİSİ			
DEMİR KORKULUKLU PENCERELER	AHŞAP KEPENKLİ PENCERELER	DİĞER PENCERELER	
			
			
			
			
			
			
			

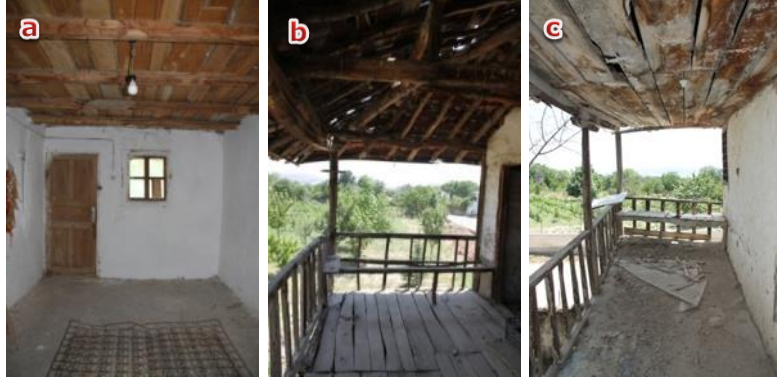
Şekil 15. Tokat bağ evlerinde ahşap pencereler

Evlerin kat döşemeleri yaklaşık olarak 30 - 40 cm aralıklarla kısa kenara paralel yerleştirilen ahşap kirişlerle yapılmıştır (Şekil 16a). Tavan kirişleri oda duvarlarını çerçeveye alan ana kirişlerin üzerine bindirilmiştir. Genellikle zemin ve üst katın tavanları maliyeti düşürmek amacıyla alttan kaplama tahtası ile kapatılmadığı için tavan kirişleri görünmektedir. Geleneksel Tokat evlerindeki süslemeli tavanlar bağ evlerinde bulunmamaktadır. Hatta bazı evlerde oda tavanı direkt çatı konstrüksiyonu ile kapatılmıştır. Genellikle üst katta yer alan balkon ile çatı arasında ayırıcı bir kaplamaya bulunmaması mekânların düşey yönde genişlemesine olanak tanımıştır (Şekil 16b). Evlerin zemin döşemeleri de çeşitlilik göstermesine karşın genellikle toprak dolgu, beton veya ahşap kaplama şeklindedir (Şekil 17a,b,c).

Bağ evi çatıları ahşap konstrüksiyon ile inşa edilmiş olup bölgenin iklim özelliklerine bağlı olarak beşik ya da kırma şeklinde eğimli tasarlanmıştır. Çatı örtüsü olarak klasik tip kiremit kullanılmıştır. Sonradan onarım gören çatılarda Marsilya tip kiremite rastlanmaktadır.

Şekil 16. Ahşap döşeme kirişleri (a), ahşap çatı konstrüksiyonu (b)

Şekil 17. Beton zemin (a), ahşap zemin (b), toprak zemin (c)

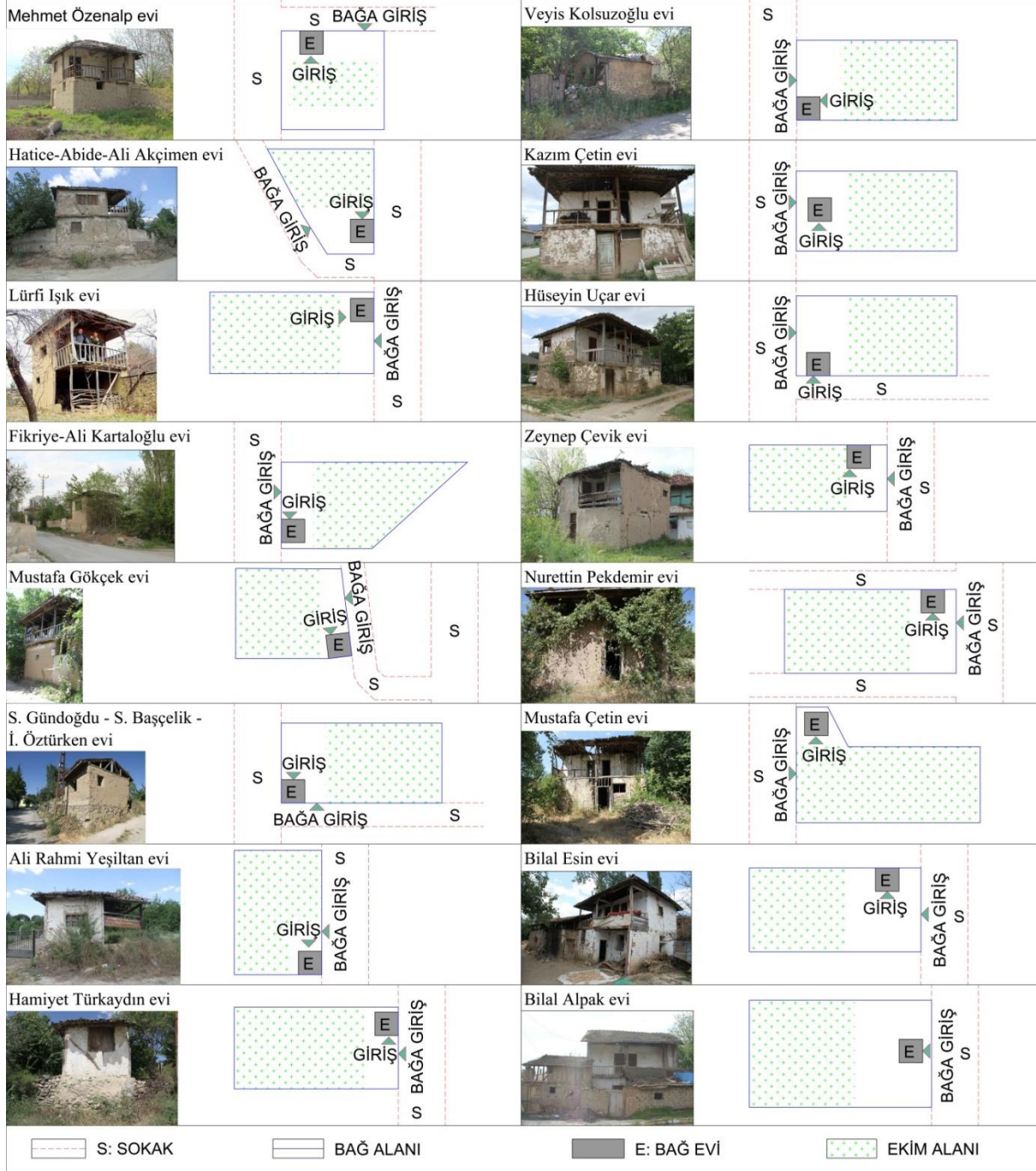
Tokat Bağ Yerleşmelerinde İncelenen Evler

2020 yılında yapılan alan çalışması kapsamında Tokat bağ yerleşmelerinden 16 adet bağ evi rölöve ve fotoğraf tekniği kullanılarak dijital ortamda belgelenmiştir. Bölgedeki bağ evlerinin girişi geleneksel Tokat evlerinden farklı olarak sokak üzerinden doğrudan olmayıp bağın içinden tek ya da çift kanatlı ahşap bir kapı ile sağlanmıştır (Şekil 18). Bağ çevreleyen bahçe duvarı genellikle yol cephesinde olup komşu bağ arasında ayırıcı bir duvar yer almamaktadır.

Şekil 18. Çift kanatlı ahşap bağ kapısı

Bağ evleri; komşu, sokak ya da parsel şekline bağlı olmayıp kullanıcısının istekleri doğrultusunda, her bir mesken kendi bağında ayrı bir özel yaşam oluşturacak biçimde tasarlanmıştır. Meskenlerin yakın çevresinde küçük bir alan gündelik yaşam için kullanılırken, bağın geriye kalan bölümü hasat için ayrılmıştır (Şekil 19).

Şekil 19. Bağ – mesken – sokak ilişkisi

Merdivenler, zemin katı üst kattaki balkon ya da odaya bağlayan düşey sirkülasyon elemanı olup üst katın plan tipini belirlemişlerdir. Yapının içinde veya dışardan yapıya bitişik olarak ahşap malzemeden yapılmış olup, tek kollu ya da iki kollu ve köşe sahanlıklı olarak inşa edilmiştir (Şekil 20). Genellikle basamakların rıht tahtaları çakılmamış olan merdivenlerin basamak genişlikleri 18 – 25 cm arasında değişmektedir.

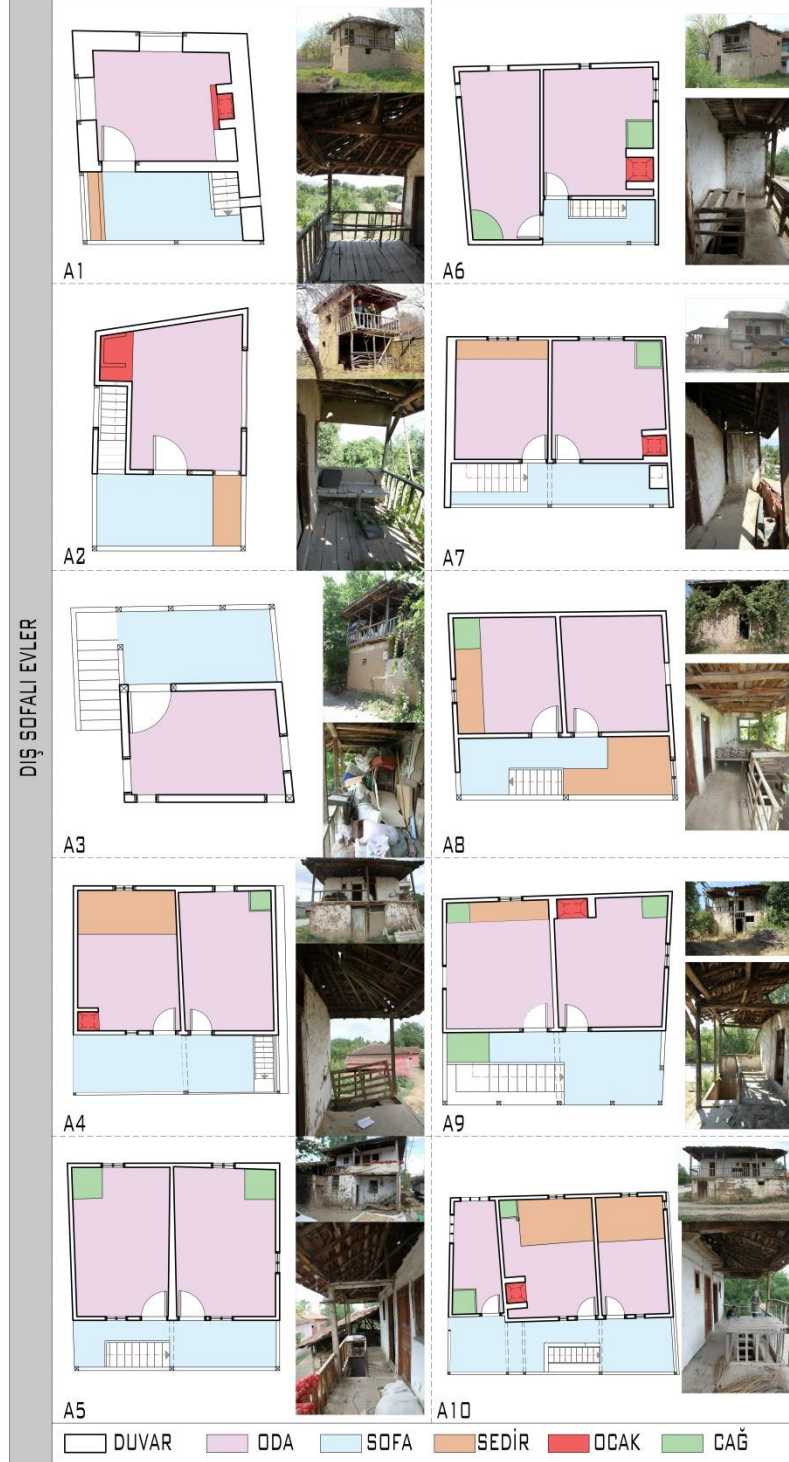
Şekil 20. Bağ evlerinde ahşap merdivenler

Yukarıda da belirtildiği gibi merdivenin yapı içindeki konumuna göre üst katın plan tipi şekillenmiştir. Bu bağlamda alanda incelenen yapıların plan tipleri;

- dış sofalı (A),
- sofasız (B)
- tek katlı (C) bağ evleri olmak üzere 3 kategoride incelenmiştir.

Dış sofalı evler

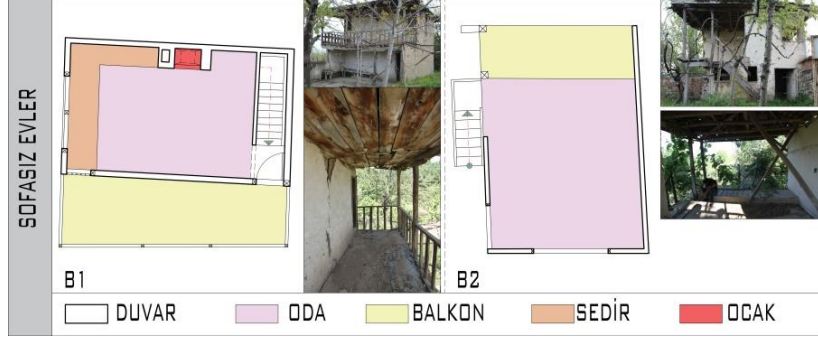
Alanda incelenen Mehmet Özenalp (A1), Lütfi Işık (A2), Mustafa Gökçek (A3)'e ait olan bağ evleri bir oda ve balkondan oluşan dış sofalı plan tipine sahiptir. Yarı açık mekan olan sofada dinlenmek için kullanılan basit tarzda ahşap bir sedir yer almaktadır. Sofadan girişi sağlanan odanın içinde genellikle yemek pişirmek için kullanılan ocak bulunmaktadır. Kazım Çetin (A4), Bilal Esin (A5), Zeynep Çevik (A6), Bilal Alpak (A7), Nurettin Pekdemir (A8), Mustafa Çetin'e (A9) ait olan bağ evleri iki oda ve balkondan oluşan dış sofalı plan tipine sahiptir. Evlerde ahşap sedirler oda ve sofada yer almaktadır. Odaların uygun bir köşesinde bulunan çağ banyo işlevini üstlenirken sofadaki çağ çeşitli araç gereçleri yıkamak için kullanılmaktadır. Sofadan girişi sağlanan odanın içinde genellikle yemek pişirmek için kullanılan ocak bulunmaktadır. Hüseyin Uçar'a (A10) ait olan bağ evi ise üç oda ve balkondan oluşan dış sofalı plan tipine sahiptir. Evde ahşap sedir, ocak ve çağ bulunmaktadır (Şekil 21).

Şekil 20. Bağ evleri dış sofalı plan tipi

Sofasız evler

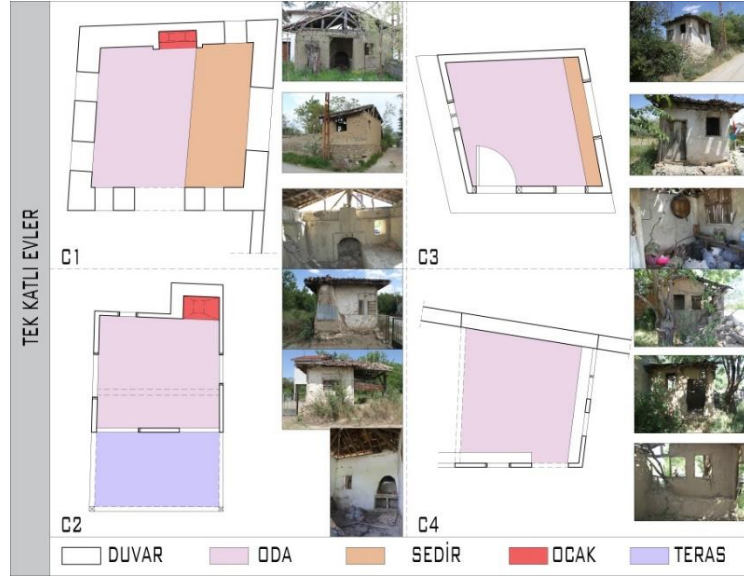
Hatice-Abide-Ali Akçimen (B1) ve Fikriye-Ali Kartaloğlu'na (B2) ait olan bağ evleri bir oda ve balkondan oluşmaktadır. Odaya giriş balkondan sağlanmadığı için evler sofasız plan tipine sahiptir. Oda içinde ahşap bir sedir ile yemek pişirmek için kullanılan ocak yer almaktadır (B1). İki ya da üç tarafı açık balkona geçiş bu odadan sağlanmaktadır (Şekil 21). Kartaloğlu'na (B2) ait olan evde balkon zemini oda zemininden daha yüksek kotta yer almaktadır.

Şekil 21. Bağ evleri sofasız plan tipi

Tek katlı evler

S. Gündoğdu - S. Başçelik - İ. Öztürken (C1), Ali Rahmi Yeşiltan (C2), Hamiyet Türkaydın (C3) ve Veyis Kolsuzoğlu'na (C4) ait olan bağ evleri bir odadan oluşan tek katlı bağ evleridir. Oda içinde ahşap bir sedir ile yemek pişirmek için kullanılan ocak yer almaktadır (C1,C2,C3). Bazı evlerde odanın önünde zemin terası şeklinde yarı açık bir mekân da bulunmaktadır (C2). Zemindeki yarı açık mekân iki katlı bağ evlerindeki balkonu işlevini üstlenerek hem bağın gözetiminde hem de kışlık yiyecek kurutmakta yararlanılmıştır (Şekil 22).

Şekil 22. Tek katlı bağ evleri plan tipi

Bağ Evlerinin Günümüzdeki Durumu: Değişim ve Bozulmalar

Üzüm yetiştiriciliğine bağlı ortaya çıkan Tokat ilindeki bağ yerleşmelerinde hem yerleşme dokusu hem de bağ evlerinin konstrüksiyonu açısından önemli sorunlar mevcuttur. Bu sorunlar aşağıdaki gibidir.

1. Tokat bağ yerleşmeleri bağ tarımı üzüm üretimi doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Fakat günümüzde bağcılık faaliyetleri eskisi kadar önemsenmemektedir. Bununla birlikte birçok bağ arazisi boş bırakılarak atıl duruma düşmüş, bazıları da yine üzüm yetiştiriciliğinin terk edilmesi sonucu üretimde farklılaşmaya gidilmiştir (Şekil 23a).
2. Bağ üretiminin azalması ve yeni neslin yaz aylarını kırsalda geçirmek istememesine bağlı olarak gelenekselleşen bağa göç eyleminin terkedilmesi yerleşmelerin kaybolmasına neden olmaktadır.
3. Tokat kırsalındaki bağ evleri özgün mimari yapısına rağmen halen tescillenmemiştir. Yöre halkı geleneksel malzeme ve yapım tekniğiyle inşa edilmiş

bağ evlerini onarmak yerine mevcut bağ evini yıkıp yerine yörenin özgün dokusuna uymayan nitelikte evler inşa etmeye başlamıştır (Şekil 23b).

4. Yerleşme içinde yer alan geleneksel bağ evlerinin hiçbiri kullanılmamakta olup ya terk edilmiş ya da depo işlevini üstlenmiştir (Şekil 23c,f,g,h).
5. Geleneksel bağ evlerinin hepsinde malzeme ve konstrüksiyon açısından bozulmalar vardır. Bunun birincil sebebi evlerin kullanılmayıp terk edilmiş olmalarından kaynaklıdır (Şekil 23d,k,l,m).
6. Yerleşmedeki bazı evlere yapılan basit onarımlar evlerin özgün dokusunu bozmaktadır (Şekil 23e).
7. 2020 yılında yapılan alan çalışmasındaki yöre halkı ile görüşmelere göre yapı içinde ıslak hacim gibi kritik mekanların bulunmaması evlerin kullanılmamasının temel nedenlerindedir.

Şekil 23. Tokat bağ yerleşmelerindeki değişim ve bozulmalar

SONUÇ

Tablo 1. Üretime yönelik yapılmış geçici kır meskenlerinin karşılaştırması

Geçici Yerleşmeler	Strüktür Sistemi		Yapım Malzemesi			Kat Sayısı		Plan Türü		Konut geçici barınma ihtiyaçlarını karşılayacak büyüklükte	Kışlık yiyecek kurutma işlevi harici balkon gibi yarı açık mekan mevcudiyeti	Konutta yemek pişirme işlevi harici ocak mevcudiyeti	Konut kapı, pencere ve ısıtma sistemi açısından kış aylarında kullanıma uygunluğu	Konutta ıslak hacim ya da benzer amaçlı donatı elemanları mevcudiyeti
	Kalıcı	Sökülebilir	Taş	Ahşap	Kerpiç	Tek Kat	Çok Kat	Sofalı	Sofasız					
1 Tokat Bağ Evleri	●		●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
2 Şanlıurfa Hollikleri	●			●	●	●				●			●	●
3 Gelik Meskenleri	●			●		●							●	
4 Yatak Meskenleri		●		●		●				●				●
5 İncir Damları	●		●	●	●	●	●	●		●	●			
6 Aydın Bahçe Evi	●		●	●	●	●	●	●		●			●	●
7 Zeytin Damları	●		●			●				●				●
8 Tol Meskenleri	●		●			●				●				
9 Tosya Gümeleleri	●		●	●	●		●	●		●	●	●	●	●
10 İn/Cerpe Meskenleri	●			●	●	●	●	●		●	●			●
11 Güme Meskenleri	●		●	●	●	●	●			●	●			
12 Kelif Meskenleri	●		●		●	●				●				●
13 Alaçık Meskenleri	●		●	●		●	●		●	●	●		●	●

Bu çalışma kapsamında incelenen Tokat bağ evleri, kırsal yaşam kültürünün üretime dayalı olduğu toplumlarda yaşam biçiminin mekana yansımaları sonucunda ortaya çıkmış yapı türlerinden biridir. Bağ evleri iklimsel bağlamda en uygun malzeme olan kerpiç ve ahşap kullanılarak yerel halkın tarım amaçlı mevsimlik ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanıcıları olan halk tarafından inşa edilmiş yapılardır. Mevsimlik yerleşilen bu geçici konaklama yapılarının büyüklük ve niteliği kalıcı yerleşmelere uzaklığına göre ölçeklenmiş fakat yine de kalıcı yerleşmelerdeki evlere kıyasla çok küçük ölçekte yapılardır. Geçmişten günümüze kadar bağcılık kültürünü bünyesinde barındıran bu yapılar bir belge niteliği taşımaktadır.

Üretime yönelik mevsimlik yerleşilen Biga Yarımadası'ndaki Yatak meskenleri strüktür sistemi açısından diğer geçici yerleşmelerdeki meskenlerden farklı olarak kullanımı bittiğinde sökülüp yeniden kullanıldığında tekrar inşa edilmektedir. Geçici meskenlerin hepsi buldukları çevreden temin edilen geleneksel malzemeler kullanılarak taş, kerpiç ve ahşap malzemedir inşa edilmiştir. Yerleşmelerdeki evlerin kat sayıları tek kat, iki ya da üç kat arasında değişmekle birlikte Şanlıurfa'daki Hollikler, Sinop-Kastamonu'da Gelik meskenleri, Biga Yarımadası'ndaki Yatak meskenleri, İmroz çevresindeki Zeytin Damları, Konya Çevresindeki Tol meskenleri ve Eğirdir gölü güneyinde bulunan Kelifler tek katlı olarak inşa edilmiştir. Tokat bağ evleri, Germencik'teki incir Damları, Aydın'daki Bahçe evleri, Safranbolu çevresindeki İn meskenleri, Eski Gediz Kasabası çevresindeki Gümeler ve Kayseri Alaçıkları tek ve iki katlı olarak inşa edilmiş olup yalnız Tosya Gümeleleri iki ve üç kattan oluşmuştur. Çok katlı inşa edilen İncir Damları, Aydın Bahçe evleri, Tosya Gümeleleri ve İn meskenleri sofalı plan tipine hakimken; Kayseri Alaçık meskenleri sofasız, Tokat bağ evlerinde ise sofalı ve sofasız plan tipleri görülmektedir. Mevsimsel yerleşilen bu meskenlerin hepsi kalıcı yerleşmelerdeki meskenlere kıyasla daha küçük

olmakla birlikte Gelik meskenleri hariç hepsi mevsimlik barınmayı karşılar nitelikte olup Gelikler daha çok günübürlük konaklama imkanı sunmuştur. İki ve üç katlı meskenlerde görülen balkonların temel amacı kışlık yiyecek kurutma olmakla birlikte incir Damları, Tosya Gümeleleri, İn meskenleri, Güme meskenleri, Kayseri Alaçıkları ve Tokat bağ evlerindeki balkonlar temel işlevi dışında yaz akşamları sayfiyelik olarak da kullanılmıştır. Tosya Gümeleleri ve Tokat bağ evlerinde oda içlerinde yer alan ocaklar yemek pişirme işlevi harici ısınmak için de kullanılarak kış aylarında da barınma olanağı sunmuştur. Genellikle yaz mevsiminin geçirildiği bu meskenlerde kapı ve pencereler kalıcı meskenlere kıyasla daha basit nitelikte camsız kepenklerle kapatılmış olup temel işlevleri gündüz güneşten korunup gece serin hava sirkülasyonundan faydalanmaktır. Fakat Hollik, Gelik, Bahçe evi, Gümele, Alaçık ve Tokat bağ evlerindeki kapı pencere sistemi kış aylarının olumsuz hava koşullarına dayanacak nitelikte camlı inşa edilmiştir. Mevsimsel yerleşilen bu evlerde tuvalet nadiren evin içinde olup genellikle yapıdan bağımsız münferit inşa edilmiştir. Banyo işlevinde abdestlik her meskende bulunmamakla birlikte Tosya Gümeleleri ve Tokat bağ evlerinde Geleneksel Türk Evine benzer sistemde abdestlikler yer almaktadır. Odanın uygun bir köşesine yerleştirilen bu birimlere Tokat yöresinde çağ adı verilmiştir (Tablo 1).

Tokat bağ yerleşmelerdeki bağcılık faaliyetlerinin zamanla önemi yitirmesi, istihdam olanaklarının olmamasıyla birlikte kırsal yaşamın terk edilmesi, genç nüfusun yaz aylarını bu yerleşimlerde geçirmek istememesi gibi sebeplerle gelenekselleşen bağ yaşam kültürü terk edilmiştir. Buna rağmen yaz aylarını yerleşme içerisinde geçirmek isteyen halk ise geleneksel bağ evlerinin ıslak hacim sorunu gibi günümüz konfor şartlarını sağlamadığı gerekçesiyle evleri yıkıp yerine yörenin mimari dokusuna uymayan malzeme ve tekniklerle yeni yapılar inşa etmeye başlamıştır. Bölgedeki henüz yıkılmamış olan evler ise ya terk edilmiş ya da depo olarak kullanılmaktadır. Bu nedenler az sayıda örneği kalan bağ evlerinde ciddi mimari ve yapısal sorunlara neden olmuştur. Evlerin birçoğunun mimari elemanları kaybolmuş, strüktürlerinde önemli hasarlar meydana gelmiştir. Az sayıda onarım gören evlerde ise onarımların uygun teknik ve malzeme kullanılarak yapılmamasından kaynaklı yapıların özgün mimari kimliği zarar görmüştür. Az sayıda örneği kalmış bağ evlerinin belgelenmesi ve korunması açısından bu makale önem arz etmektedir.

Süratle daha da harap olan bu meskenlerin kırsal mimari mirasımız için korunması gerektiğinin öneminin vurgulanması, korunma sürekliliğine yönelik adımlar atılması ve özgün yerleşim dokusunun gelecek nesillere aktarılabilmesi için gerekli planlama stratejisinin yapılması gerekmektedir. Antik Yunanlıların üzümünden şarap yapımında Akdeniz'de kurucu olarak kabul edilmesine karşı M.Ö. 1 yüzyıldan itibaren bağcılık hizmeti için münferit yapılar inşa eden Romalıdır. Başlangıçta münferit evlerin mahzenlerinde üretilen şaraplar zamanla Almanya gibi çeşitli ülkelerde devlet desteğiyle büyük yer altı şarap mahzenleri kurulmuş ve günümüzde Eberbach'ın Ren bölgesi şarap üretiminde tarihin devamını temsil etmektedir (Duhme & Friederichs, 2013). Bu açıdan Tokat bağlarında yetişen narince üzümünün beyaz şarap yapımında değerlendirilmesi ve hali hazırda üretilen Mahlep şarabının da Tokat bağlarında yetişen üzümlerden yapılması Tokat'taki bağcılık faaliyetlerinin yeniden canlanmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Dünyanın çeşitli yerlerinde olduğu gibi Tokat bağlarından elde edilecek şarapların bölge ekonomisine getirisinin yanında günümüzde atıl durumda olan yerleşmenin tekrar hayat bulacağı ve böylece sürdürülebilirliğinin sağlanacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim. (2019). Tokat İli 2018 Yılı Çevre Durum Raporu (Revize). *T.C. Tokat Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü*, 1-36.
- Bruwer, J. (2003). South African wine routes: some perspectives on the wine tourism industry's structural dimensions and wine tourism product. *Tourism management*, 24(4), 423-435.
- Demiray, K. (1982). Temel türkçe sözlük. *İnkılap Kitap Evi*, 335.

- Doğanay, H. (1997). Türkiye Beşeri Coğrafyası. *Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları*, 2982.
- Duhme, D., & Friederichs, K. (2013). Wine and architecture. *DETAIL Yayıncılık*.
- Elibüyük, M., & Güzel, A. (2003). Şanlıurfa İli'nde Dönemlik ve Geçici Bir Yerleşme: Hollik. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(1), 55-67.
- Enver, A., & Esgici, R. (2015). Eski çağda tarım aletleri. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, 11(1), 33-37.
- Girgin, M. (1991). Alaşehir Çayı Vadisinde Bağ Evleri. *Atatürk Üniv. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 141-161.
- Gökbilgin, M. T. (1979). İslam Ansiklopedisi "Tokat" Maddesi. *Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları*, 12(1), 400-412.
- Gökgez, G., & Ertürk Bölükbaşı, A. E. (2019). Kastamonu Kırsalında Geleneksel Konut Örneği: Gümele Yapıları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(67).
- Holland, T., Smit, B., & Jones, G. V. (2014). Toward a conceptual framework of terroir tourism: A case study of the Prince Edward County, Ontario Wine Region. *Tourism Planning Development*, 11(3), 275-291.
- İmamoğlu, V. (2001). Kayseri Bağ Evleri. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, 13-120.
- İncesakal, M. (1996). Orta Anadolu Bölgesi Bağ Evlerinin Tasarım ve Yapım İlkeleri. In: Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- İzbirdak, R. G. (1992). Coğrafya Terimleri Sözlüğü. *Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları*, 157.
- Kadioğlu, Y. (2013). Germencik'te Bahçe Tarımına Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Bir Geçici Yerleşme Türü: İncir Damları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (27), 155-171.
- Kitapçioğlu Gümüştepe, A. (1994). Konya Ovası'nda geçici kır yerleşmeleri ve yayla yaşamı. *Türk Coğrafya Dergisi*, (29), 243-256.
- Marzo-Navarro, M., & Pedraja-Iglesias, M. (2009). Profile of a wine tourist and the correspondence between destination and preferred wine: A study in Aragon, Spain. *Journal of Travel Tourism Marketing*, 26(7), 670-687.
- Okech, R. N. (2016). Developing wine tourism: An exploratory study of wineries in Newfoundland. *Advances in Hospitality Tourism Research*, 4(1), 70-82.
- Öngör, S. (1960). İmroz Adasında tipik bir yerleşme şekli hakkında. *Türk Coğrafya Dergisi*, (20), 71-82.
- Özav, L. (1995). Eski Gediz kasabası çevresinde Güme yerleşmeleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, (30), 173-187.
- Özçağlar, A. (1997). Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler. *Ekol Yayınevi*.
- Özdemir, Ü., Güner, İ., & Kopar, İ. (2011). Safranbolu Platosunda Geçici Kır Yerleşmeleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7(7).
- Özey, R. (1991). Bozdoğan ve çevresinde bahçe evleri. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 71, 121-143.
- Özözen Kahraman, S. (2007). Biga Yarımadası'nda Ormancılığa Bağlı Dönemlik Yerleşmeler Üzerine Bir Araştırma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 270-288.
- Sözen, M. (2012). Anadolu'da kırsal mimarlık. *Bursa Büyükşehir Belediyesi, Tarihi Kentler Birliği ve ÇEKÜL Vakfı Uluslararası Kırsal Yaşam, Kırsal Mimari Sempozyumu için Ortak Yayını* Bursa, 1-27.

- Url-1. (1996). The Secret of Santa Vittoria. <https://www.imdb.com/title/tt0064952/>, Erişim tarihi: 11.06.2023.
- Url-2. (1998). The Parent Trap. https://play.google.com/store/movies/details/The_Parent_Trap_1998?id=2KKHuqUWW3Y&hl=tr&gl=US&pli=1, Erişim tarihi: 11.06.2023.
- Url-3. (1989). The Vineyard. <https://www.imdb.com/title/tt10681240/>, Erişim tarihi: 05.06.2023.
- Url-4. (2004). Sideways. <https://www.imdb.com/title/tt0375063/>, Erişim tarihi: 04.06.2023.
- Url-5. (2021). Raise a Glass to Love. https://www.imdb.com/title/tt15209944/?ref_=fn_al_tt_1, Erişim tarihi: 03.06.2023.

- Url-6. Tokat ili ve ilçeleri. <https://sehirsorgula.com/tokat-ilceleri/>, Erişim tarihi: 09.06.2023.
- Url-7. Coğrafya Dünyası. <http://www.cografya.gen.tr/tr/tokat/ekonomi.html>, Erişim tarihi: 07.05.2020.
- Url-8. Parsel Sorgu Sistemi. <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr>, Erişim tarihi: 07.09.2020.
- Url-9. Kelimeler. <https://kelimeler.gen.tr/alacik-nedir-ne-demek-9836>, Erişim tarihi: 11.06.2023.
- Yılmaz, C. (1998). Sinop-Kastamonu Yöresinde Geçici Bir Mesken Tipi:“Gelik”. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 11(1), 92-102.
- Yılmaz, O. (2003). Eğridir Gölü Güneyinde Fonksiyon Değiştiren Yerleştirmelere Bir Örnek: Kelifler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(6), 106-119.